

PAPER DETAILS

TITLE: DILLERI VAR BIZIM DILE BENZEMEZ

AUTHORS: Turhan BARAZ

PAGES: 76-109

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1501411>

«DİLLERİ VAR BİZİM DİLE BENZEMEZ»

Yrd. Doç. Dr. Turhan BARAZ

Dil, bildiğimiz gibi iletişim için ortak aracı, yani hepimizin dili. Hangi görevi sürdürüyor olursak olalım, konu hepimizi ilgilendiriyor.

Dil, toplumsal değişimden etkilenen önemli kurumlardan biri. Toplumumuzda Türkçenin özleşmesinden yana olanlarla Osmanlıca'ya dönüş özleminde olanlar arasındaki çatışmalar son yıllarda kamuoyunun gündemine fazlaca giremiyor. Çünkü Türkçenin birçok alanda **yetersiz olduğu genel yargısı** giderek yaygınlaşıyor.

Bu nedenle yazımın başında Türkçenin anlatım olanaklarından, gücünden ve zenginlik kaynaklarından söz etmek istiyorum. Dilimizin içinde bulunduğu acı durumu örneklemeye geçmeden önce, bu açıklamanın gereğine inanıyorum. Sözü «Bu olanakları olan bir dil nasıl olur da bugünkü duruma getirilir?» demeye getirmek istiyorum.

Türkçe sonekli bir dil. Bu özellik köklerden yeni sözcükler türetme olanağı sağlar: **Türkçe Sözlük**'ten örneğin **göz** kökünden türemiş yeni sözcüklere bakalım: 250'ye yakın sözcük görebiliriz.

Dilimizdeki yüzlerce kökün böylesi sözcük türetme olanağı olduğunu düşünmenizi isterim.

Ayrıca köklere eklenen eklerin de her birinin bir değil birçok anlam boyutu olduğunu düşünmelisiniz.

Şimdi de eklerin köklere değişik anlamlar katması özelliğini örnekleyelim:

- den eki . Zaman kavramı oluşturur:
Erken**den** yola çıktık./Önc**eden** sizi uyardık.
- . Kaynak ve yer gösterir:
Her kitap**tan** yararlan/Turş**udan** alır mısın?
- . Neden sonuç ilişkisi gösterir:
Sıcak**tan** uyuyamıyoruz/Kork**udan** titriyordu.
- . Madde kavramı içerir:
Gönül**den** bağlılık/Tunç**tan** heykel/Cand**an** dost
- . Karşılaştırma kavramı oluşturur:
Pamuk**tan** yumuşak/On**dan** zeki/Siz**den** kısa
- lık eki . Yer adı belirtir:
zeytin**lik**, çayır**lık**, kömür**lük**
- . Nesne adı yapar:
kulak**lık**, göz**lük**, ağız**lık**
- . Topluluk adı belirtir:
genç**lik**, Tür**klük**
- . Adlardan sıfat türetir:
gün**lük**, yıl**lık**, dolma**lık**, kira**lık**
- . Soyut adlar türetir:
ben**lik**, hiç**lik**
- . Meslek adları yapar:
doktor**luk**, dişçi**lik**, öğretmen**lik**
- ler eki . Topluluk ve genelleme kavramı katar:
Anıkaralı**lar**, Fransız**lar**, köylü**ler**
- . Aile kavramı yansıtır:
Barış**lar**, dayı**mlar**, Hakan**lar**
- . Saygı ve benzerlik kavramı bildirir:
Namık Kemal'**ler**, Fatih'**ler**, Mustafa Kemal'**ler**...
- . Benzerlik kavramı oluşturur:
Biz**ler** (bizim gibi olanlar), Siz**ler**
- . Abartma anlamı sözcükler oluşturur:
Bir bahçe**leri** var/Bir zaman**lar** biz de gençtik.

Dilimizde bu tür örnekleyebileceğimiz pek çok ek var. Bir araştırmaya göre kimi eklerden türetilen -yaklaşık- sözcük sayıları şöyle belirtiliyor:

- mak eki 3900
- lı eki 1700
- lık eki 1600

—al eki	850
—sız eki	700
—ma eki	500

Türkçenin anlatım olanaklarıyla, zenginlik kaynaklarıyla tanışmayı sürdürüelim:

Zaman zaman, hiç değilse kendi kendimize sorduğumuz bir soru vardır: Türkçe gerçekten zengin mi yoksa yoksul bir dil mi?

Bir yargıya ulaşmanız için önce ölçütleri bilmeniz gerekiyor.

Birçokları sözcük sayısını, söz dağarcığını ölçüt olarak seçerler. Onlara göre sözgelişi çeviri yaparken kimi soyut kavramlar Türkçe'de karşılığını bulamamaktadır... Hem **İngilizce Sözlük** yerinden kalkmayacak kadar ağırdır, büyüktür... Oysa **Türkçe Sözlük**?...

Bir dilin söz dağarcığı o dilin zenginliği ya da yoksulluğu konusunda tek başına bir **ölçüt olamaz**. Sözcükler nicelik yönünden karşılaştırılmaz.

Kuşkusuz yüzyıllar boyu bilim ve sanat alanında değerli ürünler vermiş ulusların dillerinin gelişmiş bir dil haline gelmesi doğaldır. Örneğe **kültür dili** diye anılan Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca... gibi diller. Ama hemen eklemeliyim, söz dağarcığının genişliği bir dilin **anlatım gücünün yüksekliğine** kanıt olamaz. Darlığı da dilin yoksulluğunun kanıtı değildir. Öte yandan kültür dillerinin birçoğunda, örneğin İngilizcede Yunanca, Latince, Fransızca kökenli kavramların sayısı da **azımsanmayacak** boyuttadır...

Burada sorun dilin **anlatım gücünde** düğümlenmektedir. Fakat, şu sözcük sayısı, söz dağarcığı ölçütünü bir de ben denemek istiyorum:

Dilimizin en büyük emekçisi, ustası Ö. Asım AKSOY'un 42 yıllık çalışmalarının ürünü (1935-1977) olan 8 cilt Tarama Sözlüğü ile 12 cilt Derleme Sözlüğü'nü bilirsiniz.

Tarama Sözlüğünde, Edebiyatımızın ilk yazılı ürünleri olan Orhun Yazıtları'ndan başlayarak tüm yazılı ürünlerimizdeki Türkçe sözcükler toplanmıştır. Örneğin **yanıt**, **yazık**, **us** gibi sözcükler 7-8 nci yüzyıllardaki ilk yazılı ürünlerden bugüne aktarılmış:

«Bir **kez** gönül yıktın ise» . «Ben gelmedim dava için
Benim işim **sevi** için»

Kez, sevi sözcükleri de 13. yüzyıldan Y. Emre Divanı'ndan bugünlere ulaştırılmış.

Derleme Sözlüğü de Anadolu'da gelişen Türkçenin halk dilinde halk ağızlarındaki zengin karşılıklarının derlenmesinden oluşmuştur.

- **Sözgelişi** Rumca **anahtar** yerine açar, açacak, açkı
Farsça **ayna** yerine bakacak, gözgör,
yüzgörgü, kılıklik

Aydınlarımızın yabancı tıp kitaplarından aktarıp dile yerleştirdikleri hastalık adları halk dilinde hastalığın belirgin niteliğinden yararlanılarak adlandırılmıştır:

- difteri — — —→ **kuşkuyruğu** (Seyhan)
- varis — — —→ **ordubozan** (Erzincan)
- zatürcep — — —→ **terletme** (Antalya) **vurgun** (İçel)
yanıkara (Samsun)
- romatizma — — —→ **yel** (Denizli) **kuruyel** (Erzurum)
- kolera — — —→ **kirli paçavra** (Erzurum)...

Şimdi şunu söyleyebiliriz: Bir dildeki sözcük sayısı o dilin zengin ya da yoksul sayılmasının nedeni olamaz. Yine de bu ölçütü kullanarak bir yargıya varmakta kararlı iseniz **Tarama** ve **Derleme Sözlüklerini** de **Türkçe Sözlük'ün** üzerine koymalısınız... Artık başka dillerin sözlükleri ile Türkçe Sözlük'ü nicelik yönünden karşılaştırabilirsiniz.

Bir dilin zenginliğini o dilin **anlatım gücü** belirler. Bu nedenle dilimizin anlatım gücünü belirten örnekleri sürdürelim:

Sözgelişi Türkçedeki renk adlarını düşünelim:

yavruağzı — gül kurusu — camgöbeği — suyeşili — gece mavisi —
limon küfü — yanardöner — güvercinboynu — kumrugöğsü — ördek
başı — baklakırı — delialacası — çingenepembesi — narçiçeği —
ayvasarısı — ebemkuşağı — ikaryağı — tavşankanı — akşamgüneşi —
kavuniçi — vişneçürüğü — kahverengi — külrengi...

Başka hiçbir dilde bu ölçüde zengin renk adı yok. Doğan AK-SAN'ın belirtmesiyle «Başka dilleri kullanan uluslarda, renk körlüğü mü var?» kuşkusuna kapılabilirsiniz.

Türkçedeki **akraba adlarının** zenginliği de başka dillerle karşılaştırılamayacak ölçüde şaşırtıcıdır.

ana — sütanne — nine — dede — büyükbaba — hala — teyze —
yenge — veyanne — amca — dayı — hanımanne — babaanne —
yeğen — elti — anneanne — ağababa — birader — kayın — baca-
nak — baldız — ağabey — kaynana — abla — bykkanne — kayın-
birader — kaynata — enişte — kayınęo — kardeş...

Deyimlerimiz de dilimizin anlatım gücünün en önemli kanıtıdır. Örneğin soyut bir kavram olan «**fke**» yi anlatan deyimlere bakın: ağzına geleni söylemek — alev kesilmek — ateş almak — ateş pskrmek — barut kesilmek — beyni atmak — kafası atmak — cinleri başına toplamak — ifrit olmak — kan başına uğramak — kan beynine sığramak — kprmek — kudurmak — kiplere binmek — dinden imandan çıkmak — ayrıntı kabarmak — gözü kızmak — ka-
fası kızmak — gözleri dönmek — gözü dumanlanmak — kafası dn-
mek — parlamak — diş gıcırdatmak — dudak sarkıtmak — pire için
yorgan yakmak — gözlerini devinmek — kalkıp kalkıp oturmak —
kaşlarını atmak — barut gibi — fişek gibi — burnundan düşen
bin parça — atik yüz — bam teline basmak — kanına dokunmak...

Sözün burasında dilimizin en önemli zenginlik kaynaklarından **ata-
sözlerini** de özellikle belirtmeliyim. Ataszlerimizle koskoca bir ya-
çam gerçeğini kısa, çarpıcı ve yoğun bir biçimde anlatmıyor muyuz?

Anlatmak istediğimiz kavramı daha güçlü belirtmek istediğimizde
başvurduğumuz **ikilemeler** de dilimizin zenginlik kaynaklarındandır:
iri yarı, deli dolu, kıpır kıpır, açık saçık, çoluk ocuk, iyi kötü, yırtık
pırtık... gibi.

Köklü bir şiir geleneğine sahip Türkçenin karşılaştırma, benzetme,
eğretileme gibi **söz sanatları**; eşanlamlılık, eşseslilik ve okanlam-
lılık gibi **anlam özellikleri** dilimizin anlatım gücünü gösteren sayısız
olanaklar değil mi?

Bütün bu örneklerden sonra şu yargıya ulaşabiliriz:

Dilimizin anlatım olanakları insanların bütün düşünce ve duygu
evrenini yansıtabilecek zenginliktedir. Yazık ki bu olanaklardan gere-
ęince yararlanamıyoruz.

Batı dillerindeki kimi kavramların Türkçede karşılıklarını bula-
mayanların **iki sorunu** vardır: Ya şimdiye değin dilimizin sözünü et-
tiğimiz anlatım gücünden habersizdirler ya da zihinsel yorgunlukları
vardır.

Bu güzel dili hem sesletim hem de kurallarına, özelliklerine uygun olarak kullanma yönünden yoksullaştıran bizleriz. Dilimizin güzelleşmesini istemeyen «dış mihraklar» a değil Türkçeyi Türklere öldürtüyoruz.

Şimdi, yazımın amacını oluşturan bölüme geldik. Burada dilimizin özelliklerine, kurallarına uygun olmayan ve çok sık rastladığımız anlatım bozukluklarına değinmek istiyorum.

DOĞRU ANLATIMIN ÖNEMİ

Kimilerine göre doğru ve güzel yazma, konuşma öğrenilemez. Bu, Tanrı vergisidir, özel bir yetenek gerektirir. Falih Rifki ATAY, böyle düşünenlerin yanıldıklarını bir yazısında bakın nasıl açıklıyor: «Düşündüğünü ve duyduğunu karşısındakine derli toplu anlatabilmek ne bir meslek ne de bir sanattır. Bu, ortaöğretimden geçen her vatandaşın yapması gereken ve yapabileceği bir şeydir. Hikâye yazmak bir sanattır; fakat dün akşam başından geçeni anlatabilmek bir sanat değildir.» Bu doğrudur. Elbette düşündüğümüzü derli toplu, açık anlatma bir sanat değildir.

Dil ve anlatımla ilgili becerilerimizin gelişmesi, yalnızca belli amaçlara ulaşmak için değil, yaşamımızın bütününde önem taşır. Bu nedenle özenle çalışmaya, çekilecek zahmete değer.

Öyleyse ne yapmamız gerekir? Hemen söyleyelim:

Sözlü ya da yazılı anlatımda başarılı olmak için kuralları öğrenmiş olmak yetmez. Bu bilgilerimize uygulamalarla işlerlik ve canlılık kazandırmalıyız. Yazarken uzun uzun düşünme, en uygun sözü, biçimi bulmak için yazılanları değiştirme olanağı vardır. Konuşurken uzun uzun düşünmeye zamanımız yoktur. Bu yüzden, özellikle konuşurken, istemeden de olsa kimi yanlışlıklar yapıyoruz. Bu tür anlatım yanlışlarını düzeltmede sizlere yardımcı olmak amacıyla en sık karşılaşılan anlatım bozukluklarını örneklerle göstererek, bunların doğru biçimlerini belirtmeye çalışacağız.

Anlatım yanlışlarının bir bölümü sözcük düzeyindedir. Sözcük düzeyinde yapılan bu yanlışları şu başlıklar altında toplayabiliriz:

- . Yapıları yanlış olan sözcükler
- . Birbiriyle karıştırılan sözcükler
- . Gereksiz sözcükler

- . Yinelemeler
- . Gereksiz yardımcı eylemler
- . Çelişen sözler

Şimdi bu kümelenilmeyi kimi örneklerle tanıyalım.

YAPILARI YANLIŞ OLAN SÖZCÜKLER

Sözcüklere yanlış ekler ya da sözcükler eklenerek bu tür yanlışlar yapılır.

Şu örneklerde olduğu gibi:

- . «Zevklerini yeterince **geliştirebilmemiş** kişilere sanatın gereğini anlatamazsınız.» cümlesinde «geliştirememiş» sözcüğü kullanılmıyordu.
- . «Fatma Hanım, komşusu gelince işinden **alı koyulmuştu**» cümlesinde «alı koyulmuştu» sözcüğü olmalıydı.
- . «Çocukların eğitiminde onlara **hoşgörülük** de kazandırılmalı.» cümlesinde «hoşgörülü olma özelliği», ya da «hoşgörü» sözcük grubu ve sözcüklerinden birinin kullanımı doğru olurdu.
- . «Ürünlerimizi dış ürünler karşısında **pahalılatmak** için çalışmalar sürdürülüyor.» cümlesinde «pahalılaştırmak» denmeliydi.
- . «Belediyenin ekmek fiyatlarını **ucuzlaştıracığı** bildirildi.» cümlesinde «ucuzlatacağı» sözcüğü kullanılmalıydı.
- . «Çevremizi elbirliğiyle **güzelletmeye** çalışalım.» cümlesinde «güzelleştirmeye» sözcüğü olurdu.
- . «İki ülke arasında herhangi bir **sürtünmeye** gerek yoktur.» cümlesinde «sürtüşmeye» sözcüğü kullanılmalıydı.

BİRBİRİYLE KARIŞTIRILAN SÖZCÜKLER

Bu tür yanlışlar sesçe birbirine yakın sözcüklerin karıştırılmasından doğar:

- . «Sigarayla alkolün sağlığımız açısından etkileri arasında bazı **ayrıcalıklar** vardır.» cümlesinde «ayrılık» sözcüğü kullanılmalıydı. «Ayrıcalık» sözcüğü «başkalarından ayrı ve üstün tutulma durumu» (imtiyaz) anlamındadır.

Buradaki kullanımı yanlıştı.

- . «Çekimserliği yüzünden en haklı olduğu konularda bile konuşmaz. cümlesinde «çekimserlik» yerine «çekingenlik» denmeliydi.
- . «Eşanlamlı sözcükler arasında, küçük de olsa, anlam yönünden bir **ayrıntı** vardır.» cümlesinde «ayrıntı» yerine «ayrım» olmalıydı.
- . «Meclis Başkanı'nın konuşması bütün ülkede olumlu **tepkiler** yarattı.» cümlesinde «bir olaya, bir güce karşı olan geri tepme» anlamındaki «teпки» yerine «etki» sözcüğü kullanılmalıydı.
- . «Kitabın yeni harflerle basılıp **yayınlanmasına** karar verildi.» cümlesinde «iletişim araçlarıyla yayılan haberler, bilgiler» anlamındaki «yayın» sözcüğü yerine «yayma işi» anlamındaki «yayım» sözcüğü uygundur.
- . «Çiçek hastalığına yakalanan çocuğun bütün vücudunu küçük yaralar **kapsamıştı**.» cümlesinde «içine almak» anlamındaki «kapsamak» sözcüğü yerine «yüzeyini örtmek» anlamındaki «kaplamak» sözcüğünün kullanımı doğrudur.

Örnekler çoğaltılabilir. Aşağıdaki cümlelerde koyu dizilen sözcüklerin yerine uygun olan sözcükler araç içinde belirtilmiştir.

- . Evler birbirine **yaklaşık** olarak kurulmuştu. (yakın)
- . Onları **azımsayarak** kendini değerli ve önemli göstermek istiyordu. (küçümseyerek)
- . Her şeyi yapabilecek **değın** kendini güçlü buluyor. (denli)
- . O yıl Marmara'ya inanılmaz **çoğunlukta** balık akını oldu. (çoklukta, bollukta)
- . İş yerinden **öğretim** durumunu gösteren bir belge istediler. (öğrenim)

Sözcük seçiminde çok dikkatli olmalıyız. Kullanacağımız sözcüğün anlatmak istediğimizi karşılamasına özen göstermeliyiz.

GEREKSİZ SÖZCÜKLER

Anlatımın gücünü azaltan ya da anlatım bozukluğuna yol açan etkenlerden biri de eşanlamlı sözcükleri aynı cümle içerisinde birlikte kullanmaktır. Sözü gereksiz yere uzattığı için bu tür kullanım-

lar anlatımın gücünü azaltır; söylenenin kolayca kavranmasını önler. Öteki yanlışlar gibi bunlar da sözcükleri seçerken anlamına göre onları tartarak, değerlendirerek kullanmamaktan kaynaklanır. Bu tür bir yanlışlığı gidermenin ya da düzeltmenin somut ölçüsü şudur: Sözcük atıldığında anlamda bir bozulma ya da daralma olmuyorsa gereksizdir, atılmalı; oluyorsa o sözcük ya da sözcük öbeği gereklidir.

Aşağıdaki cümlelere bu yönden bakalım:

- . Elindeki mevcut bütün olanakları kullanacakmış.
- . Onda aradığınız her türlü antika mevcut bulunmaktadır.
- . 4 Aralık 1955 senesinde ona yazdığı mektubun bir kopyasını ve örneğini hâlâ saklıyor.
- . Soğuk sıfırın altında eksi otuz derecedeyken bu odada uyunmaz.
- . 1944 ilâ 1946 yılları arasında bütün memurların hepsine aynı yardım yapıldı.
- . Gökyüzünden inen beyaz kar tanelerini okşarcasına süpürüyordu.
- . Somut gerçeklere değindi.
- . Kısaca bir şey özetleyebilir miyim?
- . İlk müziğe başladığım zaman enstrümanımdan korkardım.

İlk iki cümlede **mevcut** sözcüğü gereksizdir. Atıldığında cümle- nin anlamında bir bozulma ya da daralma olmaz. Çünkü ilk cümlede «elindeki» sözcüğünün anlamında «mevcut» anlamı vardır; ikincisinde de «bulunmaktadır» sözcüğü «vardır» demektir. Üçüncü cümlede **senesinde** sözcüğü gereksizdir, atılabilir. Gün, ay, yıl verilmiştir. Öte yandan bu cümlede **kopya** ve **örnek** sözcükleri de aynı anlama geldiği için birisi atılabilir. Cümle şu biçimde kurulur: «4 Aralık 1955'te ona yazdığı mektubun bir örneğini hâlâ saklıyordu.»

Dördüncü cümlede **sıfırın altında** sözcük öbeği ile **eksi** sözcüğü aynı anlama geldiğinden, birinden biri gereksizdir. Atıldığında anlamda bir değişme olmaz: «Soğuk eksi otuz derecedeyken bu odada uyunmaz» 5. cümlede de **ilâ**, başlayan yıl ile son bulan yıl arasında «den... -e değin» anlamıyla kullanılmıştır. Bu nedenle **ilâ** gereksizdir. Ayrıca cümlede **memurlar** sözcüğü çoğul olarak kullanıldığına ve bütün sıfatıyla belirtildiğine göre **hepsi** sözcüğü gereksizdir atılabilir: «1944-1946 yılları arasında bütün memurlara aynı yardım yapıldı»... gibi. Yine örneklediğimiz 6. cümlede **beyaz** sözcüğü gereksiz-

dir. Karın rengini belirtmenin gereği yoktur. 7. cümlede ise gerçek kavramı somutluğu da içerdiği için **somut** sözcüğü gereksizdir. 8. cümlede de **özet** kavramı ile kısaca sözcüğünün birlikte kullanılması yanlıştır. **Özet** zaten **kısa** kavramını içerir. Son cümlede de aynı biçimde **ilk** kavramını **başlamak** kavramı içermektedir. **İlk** sözcüğü gereksizdir.

YİNELEMELER

Bir kavramı karşılayan sözcüklerin eski ve yeni olanlarını cümlede bir arada kullanma özelliği de anlatımda sık karşılaştığımız yanlışlardandır. Bu tür yanlışlar anlatımın duruluğunu bozar.

- . Komşular, güç ve müşkül zamanlarda daima yardımlaşmalıdır.
- . Çetin ve zor sorunlar ancak böyle çözümlenir.
- . Sözlerime son verirken hepinizi saygı ve hürmetle selamlarım.
- . Günleri çok hoş, mesut, mutlu ve iyi geçirdi.
- . Gençlik kuruluş ve teşkilatları gençliğe katkıda bulunmaktadır.
- . Suçsuz yere iftiraya uğradım.
- . Bu soruna ünlü sosyolog ve toplumbilimciler eğildi.
- . Eğitimde bazı ilke ve prensiplere uymalıyız.
- . Ozan en çok hürriyet ve özgürlük konusuna değinir.
- . Pür neşe dolu kimseydi.
- . Kitabı okuduktan sonra kendisine geri iade ettim.
- . Büyük bir ekseriyetle kanun kabul edildi.
- . Onun durum vaziyetini inceleyelim.
- . İki yıllık zorunlu mecburiyetle doğuya gitti.
- . 9 ila 17 arasında...
- . Birlik ve bareberlik içinde bulunmalıyız.
- . Bu konuya da yeri gelince yer vereceğiz.
- . Kendini düşünen egoist insanları sevmem.
- . Arkadaşıma tesadüfen rastgeldim.

- . Dış ihracatımız rekor düzeyde.
- . Belediye, otobüs durak yerlerini artırdı.
- . Üçlü trionun konseri muhteşemdi.
- . Yetkililerin konuya ilgi ve alaka göstermeleri gerekir.

Bu örnekler çoğaltılabilir. Örnek cümlelerde aynı anlamı karşılayan eski ve yeni sözcüklerin yanı sıra yabancı sözcükle Türkçe karşılığının birlikte kullanıldığını gördünüz. Kimi örnek cümlelerde de sözcüğün kapsamında bulunan anlam, ayrı bir sözcükle yeniden belirtilerek yinelemeler yapılmıştır.

GEREKSİZ YARDIMCI EYLEMLER

Dilimizde kimi ad soylu sözcükleri **etmek, olmak** yardımcı eylemleriyle birlikte eylem görevinde kullanırız:

Hasta olmak, telefon etmek, yardım etmek, rica etmek, iyi olmak... gibi

Günümüzde etmek, olmak yardımcı eylemlerinin yanı sıra **yapmak, bulmak** eylemleri de yardımcı eylem gibi kullanılıyor. O zaman:

etki etmek, etki yapmak	sözleri	etkilemek	yerine
istekte bulunmak	sözü	istemek	"
kuşku etmek	"	kuşkulanmak	"
başvuruda bulunmak	"	başvurmak	"
duyuru yapmak	"	duyurmak	"
umut etmek	"	ummak, dilemek,	yerine

kullanılıyor. Oysa, bu yardımcı eylemler yerine sözcüklerin eylem olanlarını kullanmak, dilimizin zenginliği ve doğru kullanım açısından hem kolay hem de daha uygundur.

Örnekleyelim:

- . Son günlerin en çok **istek alan** parçasını çalıyoruz. (istenen)
- . Üyeler, bu konuşmaların toplantıdakilere saygısızlık **teşkil ettiğini** söyledi. (olduğunu)
- . Şunu da **ifade edeyim ki...** (belirteyim, belirtmeliyim)

Bu yıpranmış ve kalıp söz niteliğindeki anlatım özellikleri dilimize gereken özeni göstermeyişimizden kaynaklanıyor.

ÇELİŞEN SÖZLER

Bu gruptaki anlatım yanlışlarını kendi içinde bölümleyerek tanıyalım. Sözcük seçerken özenli olmalıyız ama özentili olmamalıyız. Kimi sözcüklerin Türkçe karşılıklarını, düşünmeden, yerinde kullanmazsak anlatım yanlışlığı yaparız. Çünkü bir sözcüğün dilimizdeki Türkçe karşılığı onunla bütünüyle örtüşmeyebilir, sözcüğün yan anlamı anlatılmak istenmiş olabilir:

. Çağdaş uygarlık düzeyine erişmek için eğitim sorunlarımızı çözmemiz **koşuldur.**» cümlesinde «şart» sözcüğünün yerine kullanılan «koşul» sözcüğü yanlıştır. Bu cümlede «şart»ın yan anlamı olan «gerekli» sözcüğünün kullanılması doğru olurdu.

. «Türkiye'nin milli meselelerinde partiler hiçbir **ayrıcalık** göstermemiştir.» cümlesinde de **ayrıcalık** «imtiyaz, başkalarından üstün tutuluş» anlamındadır. Oysa «fark, ayrılık, ayırım» demek isteniyor. Aşağıdaki örnekleri inceleyelim:

. «Sanatçıların konuya olumlu yaklaşmadığını **savunan** konuşmacı sözlerine şöyle devam etti.» cümlesinde «bir saldırıya ya da bir düşünceye karşı olan davranış» anlamındaki «savunma» sözcüğü yanlış seçilmiştir. Burada «öne süren», «belirten» sözcüklerinin kullanımı doğru olurdu.

. Bu hastalık, zavallının yatağa düşmesini **sağladı.**» cümlesinde «sağlamak» sözcüğü yerine «... neden oldu» denebilirdi. Çünkü «sağlamak» sözcüğü «olumlu sonuca ulaşmak» anlamında düşünülmelidir. İstenmeyen durumlar için kullanılması yanlıştır.

. Böyle davranmakla fayda değil zarar sağladım.» cümlesinde de aynı yanlışlık söz konusudur.

. «19 Şubat 1949 **yılında** doğmuşum.» cümlesinde «yılında» sözcüğünün kullanımı yanlıştır. Tarih, ay ve gün olarak belirtildiği için «günü» ya da «tarihinde» demek gerekirdi.

. «Sanatçının ölüm yıldönümü **kutlandı.**» cümlesinde «olumlu durumlar, olaylar» ile ilgili kullanılması gereken «kutlama» sözcüğü yanlış kullanılmıştır. Cümle «Sanatçı ölüm yıldönümünde anıldı.» biçiminde olmalıydı.

Aşağıdaki cümlelerde belirtilen sözcükler, gelişigüzel bir biçimde, herhangi bir tartımdan geçirilmeden seçilip kullanılmıştır. Bunun için de anlatım bozukluklarına düşülmüştür.

- . Öyküde kişilerin karşılaştığı kimi tehlikeli durumlar merakımızı kamçılacak bir biçimde **sergileniyor**.
- . Romanımızın hızlı bir gelişme gösterdiğini **savunacak** değilim.
- . Uzun süre yattığı için saçları bir hayli **büyümüştü**.
- . Aldığı ilaçlarla iyileşmesi şöyle dursun, hasta **onarılmaz** bir duruma düşmüştü.
- . Böyle mevsimsiz ve aralıksız yağan yağmurlar fayda yerine **zarar sağlamaktadır**.
- . Güvenilmez biri, diye ünlenişini o olaydaki tutumuna **borçludur**.

İlk cümlede **sergilemek** sözcüğü yanlış anlamda kullanılmıştır. Çünkü «sergileme» «bir şeyi tanıtmak herkesin görebileceği bir yere yerleştirmek ya da asmak» anlamına gelir. Bu anlamdan da anlaşılacağı gibi sözcüğün nesnel bir çağrışımı vardır. Örneğin bir resim ya da fotoğraf herkesin görmesi, tanınması amacıyla bir yere asılabilir, ama «tehlikeli durumlar» için aynı şeyi düşünemeyiz. Oysa «tehlikeli durumlar» sergilenmez, anlatılır, yansıtılır, dile getirilir.

İkinci cümlede de **savunma** sözcüğü anlamına göre doğru kullanılmamıştır. Sözcüğün genel dilde iki anlamı vardır: «Bir saldırıya karşı korunmak», «bir savı, başka bir sava karşı söz ya da yazıyla desteklemek, ondan yana olduğunu belirtmek.» Örnek cümlede sözcük bu iki anlamda da kullanılmamış. Oysa burada **savunma** yerine **öne** ya da **ileri sürme** denmeliydi. Üçüncü cümledeki yanlışlık da yine anlamca sözcükleri tartmamaktan geliyor. Örneğin, **büyüme** sözcüğünde «irileşmek, yetişmek, gelişmek» anlamları kullanımına göre vardır ama **uzamak** anlamı yoktur. Kaldı ki saç için **büyüme** denmez **uzamak** denir.

Dördüncü cümlede de **onarılmak** sözcüğü kendi anlamında kullanılmamıştır. Bozulan, kırılan bir nesne ya da araç onarılır ancak insan onarılmaz. **İyileşmek** anlamında kullanılan **onmak** sözcüğüyle **onarılmak** sözcüğü karıştırılmış. Çünkü, «elde edilecek bir şeyi olumlu bir sonuca kavuşturmadır» sağlamak. Oysa örnek cümlede sağlanan ya da ortaya çıkan durum elde edilmesi istenen bir şey değildir. Burada **sağlamak** yerine **zarara yol açtı, zarar doğurdu, zarar verdi** denebilirdi.

Son örnekteki yanlışlık da yine sözcükleri anlamına göre, kullanılmamaktan kaynaklanıyor. İnsan ancak, kendisini iyi duruma ka-

vuşturan birine karşı borçluluk duygusu duyar. Oysa burada sözü edilen durum bunun tam tersidir: Güvenilmez biri diye ünlenmek. Burada **ünlenmek** sözcüğünün olumlu, **güvenilmez biri** sözünün olumsuz olduğuna ayrıca dikkat çekici. Böyle olunca cümle şöyle kurulabilirdi: «Güvenilmez biri diye tanınması o olaydan ileri gelmektedir ya da o olaydan sonra olmuştur...» gibi.

Bu örneklerde sözcüklerin yanlış anlamda kullanıldığını gördük. Oysa sözcüklerin olumlu, olumsuz kavramları yansıtanlarının gelişmesi sözcüğün ya da kavram alanlarının dışına taşılması anlatımı bozmaktadır.

Anlam olarak birbiriyle çelişen sözcüklerin birlikte kullanıldığı cümleleri örnekleyelim:

- . Bizde bu soruna **henüz hâlâ** bir çözüm yolu bulunmadı.
- . Bu çalışma koşullarına **ancak sadece** üç hafta dayanabildi.
- . Laf taşıyarak, aralarının **bozulmasına** o da bir **katkıda** bulunmuştu.
- . Marmara'da **ölmüş** bir kadın **cesedi** bulundu.
- . Güzel **çekilmiş** bir **resim**.
- . **Aşağı yukarı tam** bir yıldır görüşemiyoruz.
- . **Kuşkusuz** bu gelen onun sesi **olmalı**.
- . Bu olaylar **ilk acemilik** günlerimde benim de başıma gelmişti.
- . Hiç **beklemediğim** bir **sürprizle** karşılaştım.

Daha önce de vurguladığımız gibi sözlü ve yazılı anlatımda başarılı olabilmenin ilk adımı doğru cümle kurabilmedir. Nelerdir doğru cümlelerin belirleyici özellikleri? Hemen belirtelim: Söylemek istediğimizi tam olarak anlatması, dinleyen ya da okuyanın onu kolayca kavrayabilmesi, değişik biçimlerde anlaşılması, içinde yer alan her sözcüğün anlamlı bir işlevi olması, daha doğrusu dokusunda gereksiz hiçbir sözcüğü barındırmaması. Bütün bunlara şunu da ekleyebiliriz: Yerleşik dilbilgisi kurallarına uygun olması, anlatım ve yapı yönünden bir dil pürüzü taşımaması.

Kurduğumuz cümlelerin doğruluğunu nasıl sağlayabiliriz? Doğru cümle kurma alışkanlığını nasıl kazanabiliriz? Hazır bir reçetesi, değişmez, şaşmaz kuralları yoktur bunun. Bununla birlikte diyebiliriz ki, ilk iş kendimizi ve cümlelerimizi denetlemektir. Özellikle de ya-

zılı anlatımda cümlelerimizin üzerinde durup düşünmeliyiz. Onları dil ve düşünce yönünden değerlendirilmeli, bir pürüz varsa gidermeliyiz. Şimdi birlikte aşağıdaki cümleleri inceleyelim:

. O beni inandırmak için bin türlü söz söylüyor, ben de bu sözleri kuşkuyla dinliyordum.

Burada iki ayrı yargı var. Söz söyleyen «o»dur. Dinleyen ise «ben». Dilbilgisi terimleriyle söylersek iki ayrı yargının öznelere farklıdır. Bu nedenle birinci cümlemin yüklemi söylüyordu olmalıdır.

. Yazar bu konuda pek çok örnek vermiş, bunları tartışmıştı.

İlk cümlede belirtilen yanlış bu cümlede de var. Örnek verme işini yapan, yani özne «yazar»dır. Tartışmıştı yüklemi özne ise «biz»dir. Özneleri farklı olan bu cümlelerin birleşik zamanları ortak olamaz. Bu nedenle birinci cümlemin yüklemi vermişti olmalıdır.

. Yakında tiyatronun onarımı bitecek ve çalışmaya başlayacaktır.

Bu cümlede de iki yargı var. Bitecek olan, tiyatronun onarımı'dır. Çalışmaya başlayacak olan ise tiyatro'dur. Ancak ikinci cümlemin özne olan bu sözcük kullanılmadığı için cümlede anlatım bozukluğu yaratıyor. Doğrusu, ve bağlacından sonra **tiyatro** sözcüğünü (özneyi) cümleye eklemektir.

. O gece ambar bekçisinin tabancası belinden alınmış ve soyulmuş.

Bu cümleden şöyle iki anlam çıkıyor: «Ambar bekçisinin tabancası belinden alındı.» ve «Ambar bekçisinin tabancası soyuldu.» İlk cümlede bir yanlışlık yok; ancak bu cümlede **alınma** işine konu olan «ambar bekçisinin tabancası ikinci cümlede **soyulan** işine de konu olmuştur. Oysa soyulan **tabanca** değildir, **ambardır**. Ve bağlacından sonra **ambar** sözcüğü kullanılsaydı böyle bir anlatım yanlışlığı yapılmazdı.

. Bütün kitapların adı deftere yazıldı ve kitaplar raflara dizildi.

Örneklerimize benzer yapıdaki cümlelerde, dolaylı tümleş eksikliklerinin oluşturduğu anlatım bozukluklarıyla devam edelim.

. Sanatçı, insanları sevdi, hoşgörüsüyle bağlandı.

Bu cümlede sanatçı sözcüğü ortak özne'dir. İkinci cümlemin yüklemine «neye, kime» sorusunu yönelttiğimizde «onlara» yanıtını alıyoruz. Cümlemin doğru biçimi:

. «Sanatçı, insanları sevdi, onlara hoşgörüyle bağlandı.» olur.

Bu cümlede dolaylı tümleş eksikliği anlatımı bozmuştur.

Benzer yanlışların yapıldığı aşağıdaki cümleleri inceleyelim ve doğrularını belirtelim:

. Sizi buraya kadar yorduğumuz için teşekkür ederiz.

Sizi buraya kadar yorduğumuz için sizden özür dileriz.

. Arkadaşımı çok sever, daima güvenirim.

Arkadaşımı çok sever, ona daima güvenirim.

. Sanatçı hayatı yeniden biçimlendirir, kendi gerçeğini ekleyerek sanatsal gerçekliği yaratır.

Sanatçı hayatı yeniden biçimlendirir, ona kendi gerçeğini ekleyerek sanatsal gerçekliğini yaratır.

. Ulusumuz kendisine hizmet edenleri hiçbir zaman unutmamalı ve gereken önemi vermelidir.

Ulusumuz kendisine hizmet edenleri hiçbir zaman unutmamalı ve onlara gereken önemi vermelidir.

. Bütün çalışmalarımızda bize rehberlik eder, onun yardımlarıyla başarıya ulaşırdık.

. Köylümüz bu ülke için her türlü hizmeti; biz ise hep onu ihmal ettik.

. Kimse bu soruya cevap vermek istemiyor, vereceği cevabın kendisine sorumluluk yükleyeceğini biliyordu.

. En başarılı kompozisyonun yazarı belirlenecek ve gazetede yayımlanacak.

. Öğretmen sayısı çok olan okullardan alıp az olan okullara vereceğiz.

Bu cümlelerin doğru biçimleri şöyle olmalıdır:

. Bütün çalışmalarımızda bize rehberlik ederdi, onun yardımlarıyla başarıya ulaşırdık.

. Köylümüz bu ülke için her türlü hizmeti yaptı; biz ise onu hep ihmal ettik.

. En başarılı kompozisyonun yazarı belirlenecek ve yazı gazetede yayımlanacak.

- . Bu haklı eleştirilere kimse karşılık veremiyor, **herkes** utançla başını öne eğerek susuyordu.
- . Öğretmen sayısı çok olan okullardan **öğretmenleri** alıp az olan okullara vereceğiz.

OLUMLU VE OLUMSUZ YARGILARIN KULLANIMI

Olumlu ve olumsuz yargıları birlikte içeren cümlelerde bu yargıların birbirine karışmaması için dikkat etmek gerekir. Bu özellikte olan aşağıdaki cümleyi birlikte inceleyelim:

- . **Çok güzel bir çocuktü; yüzü sevimli, konuşması kusurlu değildi.**

Bu cümle üç yargıdan oluşuyor. Birinci yargı olumlu. Son yargı olumsuz. Ancak «değil» sözcüğü ikinci yargıyı da olumsuz yapıyor. Bu yanlış anlaşılmayı önlemek için olumlu ve olumsuz yargıları birbirinden ayırmak gerekir. Yüzü sevimliydi, biçimindeki düzeltme, cümledeki anlatım bozukluğunu giderir.

- . **Biraz becerikli ama çok girişken değildi.**
- . **Okuldaki spor faaliyetlerine sağlığı yerinde ve notları zayıf olmayan öğrenciler katılacak.**

Buraya değin örneklediğimiz cümleler virgülle, noktalı virgülle, (ve, ama, fakat, ancak) gibi bağlaçlarla birbirine bağlanan, art arda sıralanan yapı özelliğı taşıyordu. Böyle cümlelere **sıralı, bağlı cümleler** deriz. Özellikle bu yapıda cümleler kurarken uygulamalardaki yanlışlara düşmemeye özen gösterilmelidir.

Örneklenen birinci cümlede **ama** bağlacı iki ayrı yargıyı bağlıyor. İlk yargı olumlu, ikinci yargı olumsuz. «Değil» sözcüğünün ilk yargı için de düşünülmesini önlemek için birinci cümlemin yüklemine bağımsız kılar «becerikliydi» biçimine getiririz. Böylece yanlış anlaşılma önlenir.

İkinci örnekte de **ve** bağlacı **olmak** yardımcı eylemine iki ayrı yargıyı bağlamış. Cümle iki biçimde düzeltilebilir:

... sağlığı yerinde **olan** ve notları zayıf **olmayan** ... ya da ... notları zayıf olmayan ve sağlığı yerinde öğrenciler ... ikinci yolu seçmek **olan**, olmayan sözcüklerini yinelememek açısından daha doğrudur.

Aşağıdaki cümlelerde de yargıların öznelerini olumluluk, olumsuzluk açısından ayrı ayrı belirtmek gerekir:

- . Halter, kros, gülle atma ... gibi ağır sporlar tam sağlıklı ve yaşlı olmayan kişilerce yapılmalıdır.
- . Hiçbir öğrenci derslerini aksatmamış, bu konuya istekle çalışmıştır.
- . Bu haklı eleştirilere kimse karşılık veremiyor, utançla başını öne eğerek susuyordu.
- . Halter, kros, gülle atma ... gibi ağır sporlar yaşlı olmayan ve sağlıklı kişilerce yapılmalıdır. (Olumlu ve olumsuz yargıların yeri değişti.)
- . Hiçbir öğrenci derslerini aksatmamış, her biri bu konuya istekle çalışmıştır.
- . Bu haklı eleştirilere kimse karşılık veremiyor, herkes utançla başını öne eğerek susuyordu.

YARDIMCI EYLEM EKSİKLİĞİ

Sık karşılaşılan anlatım bozukluklarından biri de cümlede yardımcı eylem eksikliğidir.

Dilimizdeki bir adla **etmek, olmak** gibi bir yardımcı eylemin birlikte kullanılması ile bileşik yapıli eylemler oluşur:

Yardım etmek, hasta olmak, rica etmek, dua etmek, dikkat etmek, iyi olmak, memnun olmak... gibi.

Sıralı ve bağıli cümlelerde yardımcı eylemlerin unutulması anlatım bozukluğına yol açar.

Örnekleyelim:

- . Vagonlardaki eşyayı tahrip ve onlara zarar verenler üç aydan altı aya kadar hapis cezası ile cezalandırılır ve verdikleri zarar ayrıca kendilerine ödetilir.
- . Üniversite gençliğinin içinde bulunduğı koşullar tesbit ve bu koşullar başarıyı olumlu yönden geliştirecek biçimde düzeltilmelidir.
- . Okulumuz sporcularını tebrik ve sizler adına teşekkür ederim.

İlk cümleye **tahrip eden** eyleminin **eden** yardımcı eylemi eklenmeli.

İkinci cümleye de aynı biçimde **tesbit** sözcüğünden sonra **etme** yardımcı eylemi **edilmeli** biçiminde getirilmeli.

Son cümlede ise hem yardımcı eylem eksikliği (eder) hem de dolaylı tümleç eksikliği (kendilerine) vardır.

Konuşurken cümlelerimizin üzerinde uzun boylu durup düşünmeye zamanımız olmaz. Ancak yazılı anlatımda cümlelerimizi kurarken, sözcükleri seçip yerli yerine yerleştirirken istediğimiz gibi davranabiliriz. Sözcüklerle, sözcüklerin birbiriyle ilişki ve bağlantısıyla uğraşabiliriz. Cümlelerimiz istediğimiz gibi oluncaya değin onları değiştirme, düzeltme olanağımız vardır. Ne var ki yazı yazarken bu olanağı kullanmayız. Kalemimizin ucuna geleni düşünüp taşınmadan kağıt üzerine dökeriz. Bu yüzden de dil yanlışları yaparız. Anlatımımız bozuk olur. Söylemek istediklerimiz açık seçik anlaşılmaz. Dilin işleyiş düzenine aykırı cümleler kurarız.

Anadili duygusu ve beğenisi gelişmiş kişiler sözcük seçiminde olsun, cümle kurmada olsun kılı kırk yaran bir titizlik gösterirler. Dil yanlış yapmamaya çalışırlar. Bizim de bu tür yanlışlardan kaçınmamız için bunları tanımamız gerekir.

Dille düşünce arasında çok sıkı bir bağlantı olduğunu, konuşurken ve yazarken düşünmenin önemini vurgulamıştık. Bu yüzden anlatmak istediğimizi açık, anlaşılır ve doğru iletmeye özen göstermeliyiz.

SÖZCÜK VE SÖZ ÖBEKLERİNİN UYGUN YERDE KULLANIMI

Anlatımda sözcüklerin, sözcük gruplarının uygun olmayan yerlerde kullanılması da anlatım bozukluklarına neden olur.

Bu konuda, bir cümleyi örnekleyelim.

. Bu ülke Başbakanına yeni bağımsızlıklarına kavuştuklarını belirttik.

Cümlede **yeni** sözcüğü nitelenmek istenen sözcüğün önüne getirilmediği için, eski bağımsızlık da olabilirmiş gibi yanlış anlaşılma ortaya çıkıyor. «Yeni» sözcüğü kavuşmak eyleminin niteleyicisidir. Uygun olduğu yerde kullanılması doğru olur.

Sözlü anlatımda vurgu ve tonlamadan yararlanarak bu cümleyi ilk biçimiyle de söylersek iletimiz yanlış anlaşılmaz. Ancak, yazılı anlatımda sessel özelliklerden yararlanamadığımız için bu konuda daha dikkatli olmak gerekir.

. Yüzme en iyi denizde öğrenilir.

. Yeni zil çalmıştı ki sınıfın kapısı açıldı.

- . İzinsiz inşaata girilmez.
 - . Her çeşit disipline ters düşen davranışlardan kaçınınız.
 - . Başbakan bir haftada petrol üreten dört ülkeyi gezecek.
 - . Bir yandan öğrenimini sürdürürken bir yandan da babadan kalma ağabeyinin nakliyat ambarında muhasebe işleri yürütüyor.
- Cümlelerin doğrusu şöyle olmalıydı:
- . Yüzme denizde en iyi öğrenilir.
 - . Zil yeni çalmıştı ki sınıfın kapısı açıldı.
 - . İnşaata izinsiz girilmez.
 - . Disipline ters düşen her çeşit davranışlardan kaçınınız.
 - . Başbakan petrol üreten dört ülkeyi bir haftada gezecek.
 - . Bir yandan öğrenimini sürdürürken bir yandan da ağabeyinin babadan kalma nakliyat ambarında muhasebe işlerini yürütüyor.

ÖZNE İLE YÜKLEMİN UYUMU

Cümle ile ilgili en sık düşülen yanlışlardan biri de özne ile yüklemnin uyumsuzluğudur.

- . Bu yüzden, okumayı ve yazmayı seven ne kadar öğrenciler varsa bu derslere ilgi gösterir ve çalışmalara katılırdı.

Sözelimi bu cümlede öğrenci sözcüğü tekil kullanılmalıydı.

- . Herkes, nedense, derdini açıklıkla anlatamıyorlardı.

Bu cümlede de özne bir topluluktan söz ediyor ama kullanımı tekil olduğu için yüklemnin de **anlatamıyordu** biçiminde tekil olması gerekir.

- . Yaptığınız çalışmalar boşa gittiler.

Eylem adlarının çoğul kullanımında yüklem tekil olur. Bu cümlelenin yüklemi **gitti** olmalıydı.

TAMLAMA YANLIŞLARI

Dilimizde tamlayan, belirten öğeler başta; tamlanan, belirtilen öğeler de onun ardında yer alır. Bu bilgiyi aşağıdaki tamlama örneklerinde hatırlayalım:

- . evin içi (belirtili ad tamlaması)
- . ders saati (belirtisiz ad tamlaması)
- . çocuğun ders programı (zincirleme ad tamlaması)
- . deri ceket (takısız ad tamlaması)
- . güzel çay (sıfat tamlaması)

Bu örneklere gruplaşmış sıfatları, zamirlerle yapılan tamlamaları da ekleyebilirsiniz.

Alışveriş yaparken ya da yemek yerken çok sık şu biçimde kullanımlarla karşılaşırız: Bayan kazak, çocuk pantolon, erkek çorap; tas kebab, yaprak sarma, biber dolma...

Önce bunların doğru kullanımlarını belirtelim: bayan kazağı, çocuk pantolonu, erkek çorabı; tas kebabı, yaprak sarması, biber dolması...

Bu tür yanlışları gazete başlıklarında da görüyoruz:

- . Memur katsayısı arttırılıyor.
- . Başbakan'ın koruması değişti.
- . Bu konudaki şahsi kanaatim şudur:
- . Hesapsız para harcamayın.
- . Portekiz'in Lizbon başkentinde buluştular.
- . Eski TBMM binası onarılıyor.

Mil ile düşünce arasındaki bağlantının ne ölçüde önemli olduğunu bir kez daha gördünüz. Bu yanlışları şöyle düzeltebiliriz:

İlk cümlede artan memur katsayısı değil, **memurların maaş** katsayısıdır.

İkinci cümlede değişen, Başbakan'ın koruması değil, Başbakan'ın koruma **polisi** (görevlisi) dir.

Üçüncü cümlede hem eski sözcüklerin seçilmesi hem aynı anlamda bir sözcükle bir ekin bir arada kullanımından doğan anlatım bozukluğu **bu konudaki düşüncem** biçiminde düzeltiler.

Sonraki cümlede anlam vurguyla belirtilebilir, ancak cümle **Parayı hesapsız harcamayın** biçiminde düzenlenirse tamlayan ve tamlanan ilişkisi yönünden anlatım düzelir.

Portekiz'in başkenti Lizbon'dur. Örnekteki kullanım biçiminden Portekiz'in başka başkentleri olduğu izlenimi ediniliyor.

Son cümlede eski olan TBMM değil, **binadır**. Bu nedenle cümle **TBMM eski binası** biçiminde düzenlenmeliydi.

Yine tamlama yanlış olan aşağıdaki cümleye bakalım:

. Hava kirliliği cilt ve solunum yolları hastalıkları başta olmak üzere pek çok hastalıkların oluşmasını sağlıyor.

Önce tamlama yanlışını düzeltelim: «ve» bağlacı nedeniyle **yolları** sözcüğü, hem cilt yolları, hem de solunum yolları diye anlaşıl-maktadır. **Solunum yolları ve cilt hastalıkları** sıralaması yapılırsa tam-lama düzelir. Bu cümlede önceden ünitelerde söz ettiğimiz anlatım yanlışlarına benzer bir yanlışlık daha var: **sağlamak** sözcüğü yerine **neden oluyor** denmeliydi. Bu durumda cümle şöyle olmalı:

. Hava kirliliği solunum yolları ve cilt hastalıkları başta olmak üzere pek çok hastalıkların oluşmasına **neden oluyor**.

. Bu bölümü ağır çekimde gösteriyoruz.

Bu cümleyi de televizyon izlerken sık sık duyuyoruz. İşin tekniğini mantık olarak düşünürsek çekim normal yapılmıştır, daha ayrıntılı izlenebilmesi için film **ağır oynatımla** gösterilmektedir.

Yine **Bulgar göçmeni** sözü yerine **Bulgaristan'da yaşayan Türk-ler** sözü daha doğrudur. Çünkü sözü edilenler Bulgar değil Türklerdir.

Tarihlerden söz ederken de **1948'li yıllar** tamlaması yanlış dü-şünme örneğidir. 1948 bir yılın belirlenmesidir. **1940'lı yıllar** denirse 1941, 1942, 1943 ... 1949 yılları anlaşılacağı için doğru olur.

. Çanakkale Boğazı'nda kaza yapan Filipinli kaptanın yurt dışına çık-ması **yasaklandı**. Cümlesinde de kaptan başka bir ülkenin vatanda-şıdır. Bu nedenle **yurt dışına** tamlaması yerine düşünce olarak **yur-dumuz dışına** tamlamasının kullanımı doğru olur.

. **İki başarılı öğrencimiz yarışmada okulumuzu temsil edecek.**

. **Halis Uludağ'ın çam balı geldi.**

. **Üyeler bir türlü görüşülmek üzere gündeme alınmayan konuyu sor-dular.**

. **Yeni derse girmiştik ki sınıfın kapısı açıldı.**

- . Bu kitap, yayınevimizin, ölümünün onuncu yıldönümünde, ünlü şaire, onun yüce anısına armağandır.
- . 25 emekli öğretmen yeniden göreve başladı.

Şimdi bu cümlelerdeki tamlama yanlışlarının doğru biçimlerini belirtelim:

- . Başarılı iki öğrencimiz yarışmada okulumuzu temsil edecek.
- . Uludağ'ın halis çam balı geldi.
- . Üyeler görüşülmek üzere bir türlü gündeme alınmayan konuyu sordular.
- . Derse yeni girmiştik ki sınıfın kapısı açıldı.
- . Bu kitap, ölümünün onuncu yıldönümünde, ünlü şaire, onun yüce anısına yayınevimizin armağandır.
- . Emekli 25 öğretmen yeniden göreve başladı.

NOKTALAMA EKSİKLİĞİYLE İLGİLİ YANLIŞLAR

Yazılı anlatımda kimi noktalama işaretlerinin kullanılmaması anlamın değişmesine, yanlış anlaşılmalara neden olabilir.

«Bu yeşil renkli gözleri dinlendirir.» cümlesinde virgül «bu» sözcüğünden, «bu yeşil» sözcüklerinden sonra geldiğinde ayrı ayrı anlamlar verir. Benzer özellik aşağıdaki cümlelerde de örneklenebilir:

- . Kapıcı kadın yazarımızla görüştü.
- . Hasta babasına baktı.
- . Kadın doktora gitti.
- . Genç annesine sevgiyle güldü.
- . Ahmet dayısını arıyordu.
- . Satıcı adama malını övüyordu.
- . Öğrenci gence merakla yaklaştı.

Örneklediğimiz cümlelerde tamlayan görevindeki sözcükler kendilerinden sonra virgül kullanılmadığı zaman cümlede farklı bir anlam oluşturuyorlar. Bu açıklama doğrultusunda son cümleye bakalım:

- «Öğrenci gence merakla yaklaştı.»
- «Öğrenci, gence merakla yaklaştı.»

Birinci kullanımda **öğrenci** sözcüğü **genç** sözcüğünün tamlamasıdır. İkinci kullanımda ise **öğrenci** ad olarak kullanılmıştır. İki cümle-
nin bildirisi birbirinden farklıdır. Anlatılmak istenen düşünceye
göre gerektiğinde noktalama işaretlerini kullanmalıyız.

OKUMA, YAZMA, SÖYLEME YANLIŞLARI

Bilindiği gibi, kurallar «süs» için değildir. Kurallar dilin kullanı-
mının ardından gelir ve onun yaygın kullanım biçimini esas alırlar. Dilimizde toplumumuzun yepyeni bir uygarlık rayına oturtulduğu yıl-
larda yapılan yazı değişikliğiyle belli söyleyiş, yazım, kullanım özel-
likleri belirlenmiştir. 1 Kasım 1928 tarihinde yeni Türk harfleriyle
ilgili çıkarılan yasada gerekli açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamalar
Yazım Kılavuz'larında, sürekli, değişimler doğrultusunda belirtilmek-
tedir.

Bu özelliklere uyulmasının, bir söyleyiş ve öğretim birliği sağ-
lanması açısından gerekliliğini de belirtmeliyiz. Başka ulusların bi-
lim adamları, yayın kuruluşları bu konulara özen gösteriyor ve kendi
dillerinin kurallarına uygun söyleyişleri seçiyorlar. Dilimize aynı öze-
ni, saygıyı biz de göstermeliyiz. Özellikle bilim terimlerinin söyleni-
şinde bir birlik olmalı ve dilimize, onun kurallarına uygun söyleyiş-
ler seçilmelidir.

Suyun simgesi olan H₂O (he iki o) yaygın biçimde (haş iki o)
olarak söyleniyor.

Bunun gibi :

C (ce)	yerine	(si-se)
F (fe)	yerine	(ef)
L (le)	yerine	(el)
M (me)	yerine	(em)
N (ne)	yerine	(en)
R (re)	yerine	(er-ar) deniyor.

Benzer kullanımlar pek çok. Her gün TV (te ve) yerine (ti vi);
UHF (u he fe) yerine (u ha fe); CD (ce de) yerine (si di); F 16 (fe
on altı) yerine (ef on altı); FM (fe me) yerine (ef em) söylenişlerini
duyuyoruz.

Dilerseniz, bunlara dilimizdeki kimi sözcüklerin yanlış kullanım-
larını, doğrularını da belirterek ekleyelim:

YANLIŞ

Türkiye
hâlk
râkip
öğle (belirteç görevinde)
hala (süregelen anlamında)
kar (kazanç anlamında)
lağım
teşfik
eyitim
muaffak
asfalt
örneyin
herkez
yanlız
yalnış
Layik-lâyık (din-devlet işlerinin
ayrılması anlamında)
inkilap-inkilâp
direk (dolaysız, doğru anlamında)
portre (maliye terimi)
hâtırâ
kelîme
lîsan
sûnî (yapay anlamında)
dolâr (ABD para birimi anlamında)
eczahane
hastahane
dersane
nerde
yukarda

DOĞRU

Türkiye
halk
rakip
öyle
hâlâ
kâr
lazım
teşvik
eğitim
muvaffak
asfalt
örneğin
herkes
yalnız
yanlış
Laik

inkılap
direkt
porte
hatıra
kelime
lisan
suni
dolar
eczane
hastane
dershane
nerede
yukarıda

Dilimizde sözcükler yazıldıkları gibi okunurlar. Ancak kimi sözcüklerdeki daralma özelliği konuşma diline yansımış, henüz yazı dilimize geçmemiştir. Bugün **ağabey** sözcüğü Yazım Kılavuzu'nda da kullanıma uyularak **abi** biçiminde gösterilmiştir. Bu sözcükte ses düşmesi ve ses değişimi söz konusudur. Böylesi değişimler zaman içinde oluşmakta ve belirtilmektedir. Daralma ile ilgili örnekleri sıralayalım:

YAZI DİLİ**KONUŞMA DİLİ**

söylenmeyen
okumayan
gelmeyen
geleceğiz
olacak
başlayan

söylenmiyen
okumuyan
gelmiyen
geleceğiz
olucak
başlıyan

Sonu ünlü ile biten eylem adları, yine ünlü ile başlayan ekler aldıklarında ve (-ecek) gelecek zaman ekinin kullanımında bu yazma ile söyleme arasındaki farkı görüyoruz. Bu özelliği taşıyan benzer örneklerle yukarıdaki liste azaltılabilir. Şimdilik söyleyişteki bu ses değişikliğini yazı dilinde kullanmamamız gerekir.

ÇEVİRİ SÖZLERE YÖNELME

İçinde bulunduğumuz çağa, iletişim araçlarının yaygınlaşması, iletişim tekniklerinin gelişmesi nedenleriyle iletişim çağı da dendiğini biliyorsunuz. Böyle bir çağda bir dilde kullanılan bir deyim, bir terim özel bir kullanım çok kısa bir sürede başka dillere de çevriliyor, yaygınlaşıyor.

Bu özellik bütün dillerde görülüyor. Ancak, günümüzde yabancı televizyon dizilerinin seslendirilmesi sırasında yapılan çeviriler dilimizi bozmaktadır. Bu bozulma hem tonlama, vurgu gibi dilin parçaları üstü sesbirimlerinde hem de cümle yapısında görülmektedir. Sözgelimi «**Üzgünüm, yapamayacağım.**» cümlesinde anlatılmak istenen nedir? **Üzgün olduğum için yapamayacağım** mı yoksa **Yapamayacağım için üzgünüm** mü? Kuşkusuz bu soruya **bağlam** kavramı içinde yanıt verilebilir. O zaman başka bir konuşmayı örnekleyelim:

«— Kaç gibi dönersin?

— Beş gibi dönüyor olacağım.»

Dilimizde «**Kaçta dönersin?**» denir. Başka örnekler:

«**Kendine iyi bak.**»

«**Hayret bir şey değil mi?**»

«**Ne alırsınız?**»

Dilimizde «**Ne yersiniz?**», «**Ne içersiniz?**» diye sorulur. Öteki cümleler de televizyon seslendirme dilinin dilimize yerleştirdiği çe-

viri öğelere yönelme örnekleridir. Bu kullanımlar yaygınlaşarak «ban-yo alma, alkış almak, tepki almak» biçimlerinde de kullanılıyor. O zaman günlük konuşma dilinde sık sık, yerli yersiz **olay** sözcüğünün kullanılmasına rastlıyoruz. Bütün onay cümlelerinin yerini «**oldu**» sö-zü alıyor.

Çeviri sözlere yönelme bu boyuta ulaştığı zaman, dilimizi olum-suz etkilemektedir. Anadil sevgisi ve dil bilinci olan kişilerin bu ko-nuda duyarlı olmaları gerekir.

Aynı duyarlılığı başka dillerden dilimize geçen yabancı sözcükleri yeğleyip yeğlememe konusunda da göstermeliyiz.

Yazık ki özel adlarda, terimlerde ve günlük kullanımda dilimize bu özeni göstermiyoruz.

Örnekler verelim:

The Marmara (İstanbul'da bir otel)

The Hacı'nın Yeri (Üsküdar'da bir lokanta)

fast food, hot dog, sosıs gril, piza king, epıl pay, tost, pizza, kanepe, krem karamel, şöbiyet, profitorol... (yiyecek adları)

tele - cart (banka işlemlerinde)

part time (yarı zamanlı)

ful time (tam zamanlı)

defans (futbolda **savunma**)

tim (ekip)

oşınografi (denizbilimi)

efekt, cingıl (sinema ve televizyonda)

ankesörlü telefon

jeton iade holü

Bu örnekler çoğaltılabilir. Görüldüğü gidi bunların çoğu özentî. Pek çoğunun Türkçe karşılığı bulunabilir. Böylece dilin asıl amacı olan **anlaşma** sağlanabilir. Sözelimi telefonun **ankesörlü** olmasının ne anlama geldiğini insanlara anlatmanın bir yolu düşünülebilir. Te-lefonların üstündeki **jeton iade holü** sözü kadar karma bir kullanım yerine daha anlaşılır bir söz bulunabilir. Fransızca jeton, İngilizce hol, Arapça iade sözlerinin bileşiminden daha anlamlı olur.

O zaman radyo, televizyon haber dilinde de **taşıdığı bıçakla** yerine **hamili bulunduğu bıçakla** denmez. Yol yapımlarında yol kenarındaki çakıl taşları üstüne **figüre malzeme** yazısı konmaz. Gazetelerde çıkan duyurularda **satılık okazyonlu stüdyo dairesi** gibi anlaşılmaz tanımlar yer almaz. **Butik mağazalarında damping** yapılmaz. Benzini arabamıza **fullemeyiz**. **Duble çay** içmeyiz. Anayolların yanındaki yan yollara **varyant**, su yollarına da **viyadük** yazmayız.

Doğal olarak bir aracın kullanma yönergesinde de «Kabloyu bujilerin üstünden distribütörün yanından geçirip air condition kompresörüne bağlayın.» gibi açıklamalar bulunmaz.

Kullanım olarak hâlâ eski sözleri yeğliyorsak **icraat** sözcüğünün çoğul anlamlı olduğunu bilir, icraatlarının deyip çoğulun çoğulunu kullanmak gibi bir yanlışla düşmeyiz.

Kuşkusuz, dil konusunda böyle bir bilince ulaşmada yol gösterici ve en etkili araçlar yine iletişim araçlarıdır.

Oysa, şu sıralar ülkemizde çıkan gazete ve dergi adlarına bir göz atalım:

Telerama, Show, Star, TV Guide, Film Guide TV Prima, Ultra, Penthouse, Oscar, Fiesta, Galaksi, Joker, Playmen, Cosmopolitan, Playboy, Blue Jean, Hey Girl, Marketing Türkiye, Trend, Sport, PC World, Marie Claire, Focus Punisher Magazin, Mister, Sega Mix Magazin, Neue Mode, Klips, Fest Break, Burda, PC Help, Life-Timer, Topten, Pratica, Bella Kadın, Benissimo Örgü...

Yabancılar Türkiye’de yabancılık çekmeyebilirler ama Türk insanı Türkiye’de yabancılık çekmeye başladı.

Kısacası butiklerden giyiniyoruz, bujiterilerden takıştırıyoruz; fast food besleniyoruz; hot dog, pizza king, profiterol yiyoruz; süpermarkete ya da hipermarkete gidiyoruz; fulltime ya da parttime çalışıyoruz; talk showlarla Amerika’yı yakalamaya çalışıyoruz; İnter Star kanalında megastar Kadirizmi starlıyoruz; otomobilin benzinini fulluyoruz; prefabrik evler monte ediyoruz; önce arsanın parselasyonunu yapıyoruz, okazyonlu stüdyo daireleri inşa ediyoruz; bu organizasyondan sonra rezerve ediyoruz; redakte edip testore ediyoruz...

Yalçın Pekşen «kendi ülkesinde duyulan bu yabancılığı» şöyle anlatıyor:

«Geçenlerde, Kadıköy Belediye'sinin Fenerbahçe'de işlettiği «Kültür Merkezi»ne gittim. Burası herhalde Amerikan gençliğinin kültür merkezi...

Adı Pyramid (piramit değil), girişte sol tarafta «cinema» var. Sağ tarafta McDonald's... Sonra sırasıyla Taco Grande, Pizzamatik, United Colors of Benetton, Cotton Bar, Lee, Levi's, Sisley, Beymen Club, Divarese, Baskin and Robbins, Patisserie, Creperie yer alıyor.

Üst katta «family fun» için Game City bulunuyor.

Ve McDonald's'da «employee of the month» seçiliyor.

Her şey iyi güzel de, duvara gömülü bir dolabın üzerinde neden «yangın alarmı» yazıyor? Allah korusun bir yangın çıksa, çocuklar yangın alarmını bulmak için yabancı dil mi öğrenecekler?»

Yine bir gazete duyurusunu birlikte okuyalım:

«Pasha Dali dansing-bar kış sezonunu Alkent Hillside Clup bünyesindeki mekanda açıyor.»

Bunları okuyunca avaba Türkçe İngilizce'nin bir devamı mıdır, diye kuşku duyuyorum. Benim için yazılmış yasayı ben anlamıyorum. Sağlığım için üretilmiş ilaca ilişkin metni anlamıyorum. Dükkanların tabelalarını anlamıyorum. Yakında sanırım sokak adlarını da anlamayacağız.

Böyle olunca yabancı dili iyi bilmesine karşın, işçisine yabancılaşan mühendisler, hastasıyla iletişim kuramayan doktorlar, öğrencisiyle anlaşılamayan öğretim üyeleri toplumumuzda her geçen gün artıyor.

Örneklediğimiz kullanımların yanlışlığının farkında olmayan, çeşitli alanlarda çalışan yetkililere de bu konuda önemli görevler düşer. Hangi uzmanlık alanında görev yaparsak yapalım, önce anadilimizi iyi ve doğru kullanmaya özen göstermeliyiz.

Ama güzelim Türkçe, Dağlarca'nın deyişiyle «Türkçem benim ses bayrağım» yerlerde sürünüyor...

Gazeteci Haluk ŞAHİN'in yazısını birlikte okuyalım:

«Başka dillerden kelime almanın özünde, kuşkusuz, özentî yatar. Ama, yakın tarihlere kadar, yabancı kelime, bir «aksesuvar» ya da «giyimi bütünleyen bir ayrıntı» durumundaydı. Oysa şimdi yabancılık, olayın bütünü kapsıyor.

Medya bombardımanlarıyla, Batı'nın tüketim kültürüne çekilmiş insanlara, kendilerinin burada değil tüketim cenneti Amerika'da olduklarının sandıran bir «yabancılaştırma efekti» uygulanıyor.

Örneğin McDonald'sın kapısından içeri girdiğiniz andan itibaren Amerika'ya işinlanıyorsunuz... Bir süre Amerika'da yaşamış olan bir dostum bir kaç yıl önce Taksim'deki McDonald'sa gittiklerinde küçük kızlarının birden İngilizce konuşmaya başladığını söylüyor. Orada köfteli sandviç, kızarmış patates ve renkli gazoz değil, bir yaşam tarzı («The American way of life») satın alıyorsunuz.

Bu türden kelimeler bir ortam yaratıyorlar: bir an için siz kendi varlığınızdaki çıkarıp, Amerikalı yapan bir ortam. Artık özentinin çok ötesinde, inkâr ülkesindeyiz. Hatta inkârın da ötesinde, düzme bir kimlik bölgesinde.

Liseli gençliğin «kahraman» larından J.C. McCoy işte bu sürecin olgunlaşmış bir meyvesi. İstanbul'un Küçükyağlı'sında yetişmiş olan Burak Açar adlı bu delikanlı kendisine uzatılan kültürel vaadi mantıksal son noktasına götürüp kendisinin aslında Amerikalı olduğunu iddia ediyor. **Nokta Dergisi** açıklıyor:

«Tıpkı Michael Jackson'un ameliyatla suretini değiştirmesi gibi Burak da adını ve kimliğini değiştirerek kendisine yeni bir imaj seçmişti. Buna hakkı olduğuna inanıyor ve yeni adını şöyle teorize ediyordu. Annesi uzun yıllar Avrupa'nın çeşitli kentlerinde yaşamış, Almanya'da tanışıp sevdiği Roger McCoy adlı bir Amerikalı'dan hamile kalmış, ancak evlenemeyip ayrılmışlar. Kadın Türkiye'ye dönmüş ve Burak doğmuş, yani bizim Yerli McCoy!» (Nokta, 2 Mart, s.9).

Evet bizim çocuğumuz. Gerçek buralı olmaktansa Amerikalı sahte piç olmayı yeğleyen McCoy. The real McCoy!».

Bu acıklı öyküleri aktarıyorum ama katı değilim.

Dilin **psikolojik yönü** denen bir gerçek vardır.

Yalın olacağım, yabancı sözcük kullanmayacağım diye dili kupkuru yapmak değil önerdiğim...

Bireysel seçimlerimiz olacak kuşkusuz.

Ama, doğru, açık anlaşılır bir dil önce... Yoksa dilde özleşmeyi amaçlayarak başka bütün kültürlerden kendini soyutlama değil anlatmak istediğim...

İstediğim ÖZEN, SEVİ, BİLİNÇ...

Ama bu özenin yeterince gösterildiği kanısında değilim:

Dışişleri Bakanlığı'nın duyurusunu okuyalım:

«İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'nca dün İstanbul'da yanan Yunan otobüsüne ilişkin olarak yürütülmekte olan tahkikat çerçevesinde sağlanan ön verilere göre, mahallinde gerekli incelemelerin yapılarak bilirkişilerin ön mütealalarının alındığı, olaya dair yaralı ve tanık durumunda bulunan bir kısım Yunan uyruklu turistlerin ifadelerinde otobüs hareket etmek üzereyken, bir şahıs aniden otobüs içine girerek içinde tiner gibi yanıcı ve parlayıcı madde bulunan bidonu, hamili bulunduğu bir bıçakla parçalamak suretiyle bu sıvının dökülmesi ve ateşlenmesi sonucu aniden yangının başlayarak tüm otobüsü sardığı anlaşılmıştır. Savcılık raporunda ayrıca, adı geçen şahsın serseri kılıklı, dilenci tipli, bimekan takımından olabilecek bir şahıs biçiminde tanımlandığı, adı geçen şahsın da içinde yandığının beyan edilmesi üzerine, bu ihbar ve beyanlar doğrultusunda da tahkikat genişletilerek yaptırılan incelemede, morga kaldırılan ve muayene edilen cesetler arasında üzerinde çıkan belgelere nazaran Afyon-Dinar, 1957 doğumlu Kadir Çal adlı bir şahsa raslanıldığının anlaşıldığı, kesin ve ayrıntılı raporlarını henüz ibraz etmemekle beraber, yeminli bilirkişilerin ön mütelaalarında bu iddiaları teyiden olayda, bomba gibi bir patlayıcı maddenin kullanılmadığını, otobüsten kaynaklanan teknik bir arıza veya gaz kaçağı bir keyfiyete de raslanılmadığını, tiner gibi aniden yanan, buharlaşan ve parlayan bir madde ile yangının oluşabileceğini ifade etmiş bulundukları belirtilmektedir»

Tüm yazı bir paragraf ve **iki cümle**. Birinci cümle **78**, ikinci cümle, **108**, sözcükten oluşuyor.

Ne dersiniz?

«Eğer bir ulus; bireylerini ezberleyen değil, düşünen insanlar yapmak istiyorsa, anadilin çağrışım yaptıran vurucu gücünden, dehasından yararlanmalıdır.» diyor Fichte.

Condillac da: «Çağdaş bilim, sağlam dildir.» diyor.

Yabancı sözcüklerle bir dil «istila» edilebilir. Burada Nâsır'ın bir sözünü örnekleyeceğim: «Türkler mi dediniz? Onların neşi var ki! Sözcüklerimizi geri alsak dilleri bile kalmaz.» demiş.

İşte TDK'nin geçmişte başlattığı dilde özleşme çabalarının amacı, Nasır'a bu sözleri söyleten olgudan kurtulmak, yeniden dilimize kavuşmaktır. Bütün bilimsel kavramları anlatabilecek güçte ortak bir ulusal dil yaratmaktır.

Benzer bir sorunu yaşayan Fransızların ne yaptığını örnek olur düşüncesiyle Sami SELÇUK'tan aktarmak isterim:

«Fransızca'nın özleşme öyküsünün özeti şudur: Fransızca'da özleşme akımı, 16. yüzyılda başlamıştır. 1539'da **I. Francis**, hukuk dilinden yabancı sözcüklerin kovulması için bir buyrultu çıkarır. 18. yüzyılda Avrupa'nın ortak dili Fransızca'dır. **Rivarol'a** 'Açık olmayan, Fransızca değildir' dedirten olgu, işte budur. Ancak 19. yüzyılın sonunda İngilizce'nin gölgesi Fransızca'nın üzerinde düşmeye başlar. Toplum bunun ayırındadır. Çareler aranır. Aydınlar yeni sözcükler önerirler.

Gilbert'in saptamasına göre 1955-1971 yılları arasında dile 6500 yeni sözcük girmiştir. Buna karşın İngilizce'nin yanı sıra Japonca'dan da sözcükler sızmaya başlamıştır bile. Etienne'in Franglizce (Franglais) dediği dil, deyim yerindeyse daha da kötüsüne, Franjaponglizce'ye dönüşmek tehlikesiyle karşı karşıyadır. Tıpkı Türkçe'nin vaktiyle Osmanlıca'ya dönüşmesi gibi.

Bu kez, aydınlardan başka devlet de harekete geçer. 1966'da Başbakan Pompidou «Fransız Dilini Savunma ve Yayma Yüksek Kurulu»nu kurar. Ocak 1972'de dilin zenginleştirilmesine ilişkin tüzük çıkarılır. İngilizce, Japonca ve yabancı sözcüklere karşılık olarak türetilen Fransızca kökenli sözcükler, bakanların imzasıyla Resmi Gazete'de yayımlanır, kullanımları sağlanır. Bununla da yetinilmez. TV, radyo gibi kurumlarda, havayolları gibi kuruluşlarda Fransızca'nın kullanımı zorunludur; uymayanlar para cezasıyla cezalandırılacaktır.»

Bundan Türkiye'nin çıkaracağı iki ders vardır, diyor yazar. Bakın neler: Biri, uluslararası bir dilde bile özleşmeye gerek duyulması; öbürü de dil konusunda Fransızların önyargısız birleşmeleri.

Gelelim «Ülkemizde bu konuda neler yapılabilir?» sorusunun yanıtına.

İlk elden şunları gerçekleştirmeyi düşünebiliriz:

- . Dilimiz yazılı basında kurallarına uygun; sözlü basında da ortak dil «kültür dili» olan İstanbul ağzına uygun kullanılmalı,
- . Dilbilgisini öğrencilerin temel gereksinimlerini karşılayan, yapılan yanlışları önleyici bir eğitim anlayışıyla vermeli,
- . Dilimizin gelişmesini örnekleyen Cumhuriyet dönemi ve günümüz yazarlarından seçilmiş metinler Edebiyat derslerine girmeli,
- . Türkçe Sözlük ve Yazım Kılavuzu kullanma alışkanlığı geliştirilmeli,
- . Öğretimde öğrencilerin sözcük dağarcığını geliştiren bir yöntem izlenmeli. Böylelikle onlara sözcükleri seçme, dili doğru kullanma becerisi kazandırılmalı,
- . Dil derslerinin dışındaki öğretim etkinliklerinde de eğitimcilerin dili iyi kullanmaları, örnek olmaları, yanlışları düzeltici, uyarıcı olmaları; kısaca dil bilinci taşıyıp bu özeni öğrencilerden de beklmeleri sağlanmalı,
- . Yasa dili, belli uzmanlık alanlarının dili anlaşılır olmalı; yasalarla dilde özleşme -Fransa örneğindeki gibi- gerçekleştirilmeli. Devletin değişmez bir dil tutumu olmalı. Ancak yasaklayıcı değil, özendirici önlemler alınmalı.
- . Milli Eğitim Bakanlığı'nın ders kitaplarının dilin doğru kullanımına örnek nitelikte olması sağlanmalı...
- . Yazım Kılavuzu ile birlikte, dilimizin Söyleyiş Kılavuzu da hazırlanmalı.

Dilimize sahip çıkmalıyız. Çünkü dilimiz, dillerin en güzeli.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan. **Türkçenin Gücü**, Bilgi Yayınevi, Ankara: 1990.
- ÂŞIK, Melih. «Temperatur Meselesi», **Milliyet**, 21 Mayıs 1992.
- BARAZ, Turhan. **Türk Dili-Dil ve Anlatım Becerisi**. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir: Temmuz 1993.

- BARAZ, Turhan. «Ortak Bir Ulusal Dil Yaratmak» **Parlamentoda Dergisi**, Mart 1993.
- KIŞLALI, Ahmet Taner. «Aşağılık Duygusu», **Cumhuriyet**, 25 Ekim 1992.
- ÖZDEMİR, Emin. **Anlatım Sanatı-Kompozisyon**, Remzi Kitabevi, İstanbul: 1986.
- PEKŞEN, Yalçın. «Kültür Merkezi», **Hürriyet**, 18 Aralık 1992.
- PULUR, Hasan. «Yine Türkçemiz», **Milliyet**, 18 Mayıs 1992.
- SARITOSUN, Nadiye. «Suçlu: İçimizdeki Herkes», **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 1991.
- SELÇUK, Sami. «Dilde Özleşme ve Fransa Örneği», **Cumhuriyet**, 3 Aralık 1991.
- ŞAHİN, Halûk. «The Real Mccoy», **Cumhuriyet**, 9 Nisan 1992.
- UYGUNER, Muzaffer. «Dilimizin Yok Sayılması», **Çağdaş Türk Dili**, Ekim 1992.